

A VOLT HATÁRŐREZREDEK VAGYONÁNAK SORSA

IRTA

VENCZEL JÓZSEF

KOLOZSVÁR, 1944

AZ ERDÉLYI MÚZEUM-EGYESÜLET KIADÁSA

A VOLT HATÁRŐREZREDEK VAGYONÁNAK SORSA

IRTA

VENCZEL JÓZSEF

KOLOZSVÁR, 1944

AZ ERDÉLYI MÚZEUM-EGYESÜLET KIADÁSA

Különlenyomat
az Erdélyi Múzeum-Egyesület 1943. évi
beszfeicei vándorgyűlésének Emlékkönyvéből

I.

Az erdélyi román földbirtokreform egyik alapvető célkitűzése: megváltoztatni Erdélynek az elmúlt évszázadok folyamán kialakult közbirtokrendszerét.¹

Északerdélyi adataink² értelmében a kisajátított birtokok 41.7 százaléka (510.030 kat. hold) a közbirtokok sorából került ki, viszont a kiosztott területeknek 79 százaléka (966.097 kat. hold) közbirtok lett. Így a Rubinek-féle gazdacímtárba³ felvett közbirtokállomány az erdélyi román földbirtokreform következtében egy negyedrésszel, 25.7 százalékkal növekedett: már nem 1,659.266 kat. hold, hanem 2,085.332 kat. hold s az összes birtokállománynak már nem 22.1, hanem 27.8 százaléka.

További adataink szerint: a kisajátított közbirtokok elsősorban közbirtokosságok, ősi eredetű vagyonközösségek, egyházi földbirtokok, községi közvagyonok és csak kisebb mértékben kincstári birtokok vagy társulati, részvénytársasági és hasonló jellegű ingatlanok. A létesített közbirtokok viszont túlnyomórészt községi közvagyonok, de jelentős mértékben állami rezervák s ezek keretében elsősorban egyházi birtokrészesedések.

Nemzetiségi szempontból: a kisajátított közbirtokok kilenctized része magyar és német közvagyon (— az elvett egyházi földbirtokok 92.8 százaléka, a felosztott közbirtokosságok 79.7 százaléka, a kisajátított községi vagyonok 72.9 százaléka meg éppen magyar —), viszont a létesített közbirtokok héttized része román vagy román érdekeltségű közvagyon.

¹ Közbirtokok alatt az ú. n. korlátolt forgalmú birtokokat értjük (kincstári és községi birtokok, alapítványok, egyházi és iskolai vagyonok, társulatok—testületek birtokai, közbirtokosságok, úrbéri birtokok stb.).

² Vö. *Az erdélyi román földbirtokreform*. Különlenyomat az Erdélyi Tudományos Intézet 1940–41. évi Évkönyvéből. Kolozsvár, 1942, 86–105. és *Az erdélyi román földbirtokreform északerdélyi helyzetképe*. Az Erdélyi Magyar Gazdasági Egyesület munkája 1942–1943. Kolozsvár, 1943, 179–193.

³ *Magyarországi Gazdacímtár. Magyarország, Horvát- és Szlavonországek 100 kat. holdon felüli birtokosainak és bérldíneik címjegyzéke, az egyes megyék részletes monografiájával*. Az Országos Magyar Gazdasági Egyesület megbízásából szerkesztette zsitvabessenyői RUBINEK GYULA. Budapest, 1911.

Tehát az erdélyi román földbirtokreform „közirtokpolitikája” egyrészt arra törekedett, hogy a hagyományos közirtokrendszer át alakítsa, s ezért az addigi közirtokosságokból és egyházi célvagyonokból, de a nagyobb magánirtokokból is községi közirtokokat és kincstári rezervákat létesített; másrészt nemzetiségpolitikai célzattal arra törekedett — s ez volt az egész nagyarányú beavatkozásnak a lényege és mozgó ereje —, hogy a tulajdoni érdekelttség is más legyen. Ezért a kisajátítás túlnyomórészt a magyar és német köz- és magánirtokokat sújtja s a juttatás túlnyomórészt a román lakosság igényeit tartja szem előtt.

Ez utóbbi szempontból talán elegendő, ha arra utalunk, hogy a földbirtokreform során az észak-erdélyi magyarság és németiség részesedése vagyis „nyeresége” alig egyharmada az elszenvedett veszteségnek, míg román oldalon a nyereség tizenegyszer nagyobb a veszteségnél. Megdöbbentő aránytalanság ez, ami a valóságban talán még nagyobb is, mert az ú. n. nyereségnek a kiszámításánál olyan kulcsot használtunk, amelynek használata ellen annak idején minden jó román hazafi eleve tiltakozott volna. Nevezetesen: magyar és német „nyereség”-nek nemcsak azt számítottuk, amit tiszta magyar vagy német községek és érdekeltségek kaptak, hanem minden újonnan létesített vagy kiegészített községi közvagyon arányosan elosztottunk a községbeli nemzetiségi csoportok között,⁴ nem törődve azzal, hogy a közirtokok adminisztrációja annak idején olyan volt, hogy a magyarság és a németiség az őket megillető rész haszonélvezetétől nem egy helyet teljes mértékben elzáratott. Szóval nagyon is optimális „nyereség”-et tételeztünk fel a magyar és német oldalon, s meglehetősen leértékeltük a „nyereség”-et a román oldalon, — és mégis az arány az előbbi. Az észak-erdélyi magyarság vesztesége 978.253 kat. hold, a nyeresége pedig csak 314.846 kat. hold; a németiség vesztesége 32.320 kat. hold, a nyeresége pedig csak 10.171 kat. hold. Ezzel szemben a románság vesztesége mindössze 55.762 kat. hold, a nyeresége viszont — a közismerten román célokat szolgáló állami rezervák 186.002 kat. holdas tömege nélkül is — 639.483 kat. hold.

Az 1921. évi földbirtokreformban testet öltő román agrárpolitika a legteljesebb mértékben igyekszik megvalósítani azt az alapelvet, amelyet a kiváló szász közgazdasági szakíró, a nagyszebeni Általános Takarékpénztár vezérigazgatója, KLEIN GUSZTÁV ADOLF már 1927-ben úgy fejezett ki, hogy a románok szerint Erdélyben *nemzetiségpolitikai* alapon éppen annyira jogosult a földbirtokreform, mint *szociálpolitikai*

⁴ A politikai községek, köztelkek, temetők, állattenyésztési alapok és sportterek javára történt minden juttatás annak a nemzetiségnek a részesedését növeli, amely az illető (részesülő) községben meghaladja a község lakosságának a nyolcvan százalékát. Ha egy nemzetiség sem haladja meg a nyolcvan százalékot, akkor a juttatott terület arányosan megosztott mindazon nemzetiségi csoportok között, amelyeknek a száma meghaladja a község lakosságának a húsz százalékát (az 1910. évi népszámlálás szerint).

alapon Öromániában.⁵ A közbirtokok vonalán különösen éles ez a nemzetiségpolitikai szempont. A román agrárpolitika jól tudta, hogy a közbirtok nemcsak Erdély birtokpolitikai alkatának egyik jellegzetessége, hanem az erdélyi népesség legfőbb gazdasági támasza. Ezért összpontosított erővel arra törekedett, hogy ezt a közbirtokrendszert úgy építse át, hogy az mindenekelőtt és sokhelyt kizárólagosan a román-ság gazdasági erejét szolgálja és a román prosperitás előmozdítója legyen.

A határőrvidéki közvagyonok kérdése is ebből a szemszögből ítélendő meg. Van három azonos eredetű és rendeltetésű közvagyon: a naszódvidéki, a karánsebesi és a csíki; ezek közül a naszódvidéki közvagyon, a naszódi volt 2. határőrezred vagyonát az erdélyi román föld-reformtörvény 24. és 32. szakasza *expressis verbis* kivételezi a kisajátítások alól,⁶ a karánsebesi vagyonközösség, a volt 13. románbánsági határőrezred vagyona viszont — törvényes intézkedések hiányában — a végrehajtó hatóságok „belátása” folytán mentesül a kisajátítások során,⁷ míg a Csíki Magánjavakat, a volt 1. székely határőrezred vagyonát előbb részben kisajátítják, utóbb, 1923-ban teljes egészében elkobozzák. A nemzetiségpolitikai célzatosság az egész földreformos anyagban sehol sem rajzolódik ki oly élesen, mint éppen e közvagyonok kérdésében, amelyekkel kapcsolatosan talán helyes, hogyha utalunk a *Szász Hétbírák* vagyonközösségének sorsára is. E vagyonközösség ugyan nem határőrvidéki eredetű, de utóbb rendeltetésében a határőr-

⁵ *Soziale und nationale Probleme der Agrarreform in Siebenbürgen.* Különlenyomat a „Deutsche Politische Hefte”-ből. Nagyszeben, 1927, 16.

⁶ A községi legelőkkel kapcsolatosan intézkedő 24. szakasz c) pontja szerint: a vagyonközösségek kaszálói és legelői általában a normális, hegyvidékeken a helyi szükségleteknek megfelelő állatlétszámhoz számított mértéken felül kisajátíthatók. A naszódi volt 2. román határőrezred községeinek az 1890. évi XVII. t.-c. által érintett legelői azonban minden kisajátítási eljárás nélkül községi legelők s a határőr-községek földművelő lakosságának haszonélvezetében maradnak. A haszonélvezetből azok sem zárhatók ki, akik a nem határőr-családokból származnak. — A községi erdőkkel kapcsolatos 32. szakasz c) pontja viszont úgy intézkedik, hogy a törvényben megszabott mértékig a községek, az úrbéri és más közbirtokosságok erdői, valamint a községi jellegű erdők is kisajátíthatók. A naszódi volt 2. román határőrezred községeinek az 1890. évi XVIII. t.-c. alapján rendszabályozott erdőingatlanai azonban minden kisajátítási eljárás nélkül községi erdők s a határőr-községek földművelő lakosságának haszonélvezetében maradnak. A haszonélvezetből itt sem zárhatók ki azok, akik a nem határőr-családokból származnak.

⁷ Vö. a karánsebesi vármegyei birtokkisajátítási bizottság 1922. december hó 27-én kelt 54. E. I.—R. A. 1922. sz. határozatával. Ld. *A csikmegyei volt székely-határőrezredeket alkotott községek székely lakosságának tulajdonát képező „ruházati alap”-hoz, röviden Magánjavakhoz jogosult csíki székely családok panasza a Népek Szövetségéhez* (a továbbiakban csak *Panasz*). Az igazgatótanács felkérése folytán szerkesztette DR. GAÁL ENDRE igazgató. Csikszere, 1923, 37—39.

vidéki közvagyonokkal teljesen megegyező jellegű — és szintén teljes egészében kisajátítási eljárás alá kerül s kevés kivétellel kisajátítást is szenvedett,⁸ habár a maga 35.961 kat. hold ingatlanvagyonával igazán eltörpül a naszódvidéki közalapok és közvagyon 337.131 kat. holdja⁹ és a karánsebesi vagyonközösség 253.142 kat. holdja¹⁰ mellett.

Méltányosságot és igazságot azonban ne keressünk a román föld-birtokreform intézkedéseiben és végrehajtásában. Itt nem egy organikus elgondolású és a valóságos szükségletekhez-lehetőségekhez alkalmazkodó tárgyilagos birtokpolitikai beavatkozásról van szó, hanem egy imperialista és a nemzetiségi elfogultság parancesszavának engedelmeskedő olyan akcióról, amely eszközeit semmikép sem váltogatta s célkitűzéseit mindenkép megvalósította.

II.

A Csíki Magánjavak egyrészt a határőrszervezet fennállása idején létesített ruházati és lóbeszerzési alap, illetve a később létesített ipar- és székely kivándorlási alap tőkevagyonából, másrészt a ruházati alap birtokában az ú. n. revindikált havasok egy részéből, mintegy 62.501 kat. hold főként erdő- és legelőingatlanból és házingatlanokból állt.¹¹

⁸ Vö. Connert Fritz: *Zur Frage der Agrarreform in Siebenbürgen*. Nation und Staat. Deutsche Zeitschrift für das europäische Minoritätenproblem. 1927. (I.) 4. sz. 251.; Wittstock Erwin: *Die Liquidierung des sächsischen Nationalvermögens und die Enteignung der Sieben-Richter-Waldungen*. Segesvár (1931) 114—159.; *Az erdélyi román földbirtokreform*, 138—139.

⁹ Ld. a 23. jegyzetet.

¹⁰ M. Stat. Közl. Új s. 39. k. 163*, 168*—169*.

¹¹ Uo. 163*, 170*—172*. Ld. továbbá a fennebb már idézett s a román kormány által annak idején elkoboztatott *Panasz* mellett DR. PÁL GÁBOR: *A székelyföldi közbirtokok és az agrárreform*. Magyar Kisebbség (a továbbiakban: MK) 1923. (II) 2. sz. 52—57.; DR. WILLER JÓZSEF: *A csíkiak elkobzott panaszához*. MK. 1923. (II) 19. sz. 712—715.; *Válasz Leonte Moldovan kamarai képviselő úrnak*. MK. 1923. (II) 21. sz. 801—813.; DR. LÁSZLÓ DEZSŐ interpellációja a Csíki Magánjavak ügyében a Kamara 1929. április 13-i ülésén. MK. 1929. (VIII) 9. sz. 359—360.; DR. BALOGH ARTHUR: *A csíkmegyei magánjavak*. Erdélyi Magyar Évkönyv 1918—1929. Kolozsvár, 1930, 223—227., DR. OBERDING JÓZSEF GYÖRGY: *Az erdélyi agrárreform*. Különlenyomat az Országos Magyar Párt Közgazdasági Szakosztálya „Gazdasági sérelmeink és kívánságaink” c. kiadványának III. kötetéből, Kolozsvár, 1930, 82—86.; *A Csíki Magánjavak népszövetségi panasza a svájci sajtóban*. MK. 1930. (IX) 10. sz. 367—369.; *Még mindig a csíki panasz*. MK. 1930. (IX) 11. sz. 406.; DR. MÓRICZ MIKLÓS: *Az erdélyi föld sorsa. Az 1921. évi román földreform*. Erdélyi Férfiak Egyesülete Jancsó Benedek Társaságának könyvei II. Budapest, 1932, 116—118.; *Hogyan folytak a népszövetségnek beígért egyezkedési tárgyalások a román kormány és a „Csíki Magánjavak” megbízottai között*. MK. 1932. (XI) 6. sz. 161—167.; DR. BALOGH ARTHUR: *A Csíki Magánjavak ügye a Népszövetség előtt*. MK. 1932. (XI) 7—8. sz. 203—210.; *A Népszövetség új ülésszaka és a Csíki Magánjavak ügye*. MK. 1932. (XI) 10. sz. 304.; DR. BALOGH ARTHUR: *A*

E vagyonközösség tulajdonképpen a királyi kormánysszék 1783 május hó 27-én kelt 3680. sz. felterjesztésére ugyanazon esztendő augusztus hó 27-én megadott legfelsőbb császári elhatározás alapján létesült. II. József császár ugyanis a moldvaiaktól és a havasalji oláhoktól visszaszerzett havasokat a határőr-katonaság használatára és javára rendelte.¹²

1851-ben „hűtlenség“ címén s a szabadságharc idején okozott károk pótlására Ferenc József császár a vagyont teljes egészében elkobozta. Az alkotmányosság visszaállítása után azonban az 1869. február hó 16-án kelt „legkegyelmesebb elhatározás“ visszaállította a régi rendet s „mindazon ingó- és ingatlan javakat, ideértve a ruházati és lóbeszerzési pénzalapokat is, kamatjaikkal együtt, melyeket a felosztatott első és második székely gyalog- és székely huszárezredek bírtak és használtak, s melyek jelenleg elkobzás után az állam által használtatnak“, részint Csíkszék, részint Háromszék közönségének teljes egészükben visszaadta, mégpedig a királyi elhatározás alapját képező minisztériumi felterjesztés értelmében: „1. a felosztatott első székely gyalogezred által ruházási pénzalapja alakítására birtokolt és... jelenleg a gyergyó-szentmiklósi és kászonújfalusi államerdőszők által az állam javára kezelt szántó, kaszáló, legelő és erdőbirtokok az azokon található építményekkel, felszerelésekkel és telepekkel örökre, *feloszthatatlanul, tulajdonosi joggal Csíkszék közönségének* — az idegenjog épségben tartása mellett, 2. a felosztatott első gyalog székelyezredtől elkobzott ruházati pénzalap és ennek kamatjárulékai, valamint a székely huszárezredtől elkobzott ruházati pénzalap illetékes része és ennek kamatjárulékai *Csíkszék közönségének*; a felosztatott 2-ik székely gyalogezred és székely huszárezred ruházati pénzalapja és ennek kamatjárándósága *Háromszék székely közönségének valláskülönbség nélkül, feloszthatatlanul örökjoggal*, 3. az úgynevezett lóbeszerzési pénzalap és ennek kamatjárulékai *a felosztatott huszárezredet alkotó székely huszárcsaládoknak közös és egyenlő jogosultsággal*...“¹³

csíkmegyei határőrcsaládok panaszának elintézése a Nemzetek Szövetségének Tanácsa előtt. MK. 1932. (XI) 24. sz. 745—757.; *A Magánjavak átadását július 1-re elnapolták.* MK. 1936. (XV) 13. sz. 360.; DR. MIKÓ IMRE: *A romániai magyar kisebbség panaszai a Nemzetek Szövetsége előtt.* Hitel 1936. (II) 3. sz. 197—223. és kny.; *Emlékirat a Csíki Magánjavak ügyében.* MK. 1936. (XV) 14. sz. 373—374.; BARÓTHY JÓZSEF: *Magyar föld román kézen.* Budapest, 1940, 118—122.; DR. VENCZEL JÓZSEF: *Az erdélyi román földbirtokreform,* 134—138. — Történeti adatokat közöl DR. ENDES MIKLÓS: *Csik-, Gyergyó-, Kászonszékek (Csík megye) földjének és népének története 1918-ig,* Budapest, 1937, 228. és 486—493.; a revindikált havasok és a csíki magánjavak.

¹² *Panasz* 17—18.: „...Alpes et Terrena, a Moldavis et Valachis Transalpinis recuperata, Militiae dumtaxat Limitaneae usui ac emolumento reliquantur...“, illetve: „...diese von der Valachei und Moldau revindiziert und in Zukunft auch immer einen Theil von Siebenbürgen ausmachenden Alpen und Gegenden von den Gränzern allein benützet werden sollen“.

¹³ Uo. 23—26.

A tulajdonjog eme tisztázása után, 1869. szeptember 27-én és az azt követő napokon Csíkszéknek átadatott a tölgyesi pagony 24.600 kat. hold erdő, a bélbóri pagony 19.000 kat. hold erdő, 185 kat. hold szántó, 8.114 kat. hold. rét, 8.027 kat. hold legelő, 348 kat. hold terméketlen terület, továbbá a Súlyomtár, Keresztes és báskai pagony 8.400 kat. hold erdő és 200 kat. hold legelő, azután a márpataki tiszti szállás a rajta fekvő épületekkel, Polyánában a Beszterce-vegi két fűrészmalom eszközökkel és felszereléssel, 8.527 frt 53 kr haszonbér-követelés és a csíkszéki katonai tiszti telkek, továbbá erdélyi úrbéri földtehermentesítési kötvényben 75.550 frt, készpénzben 40.312 frt 53 kr és elismertetett Csíkszék 144.385 frt 89¹/₂ kr követelése.¹⁴

Ez tulajdonképpen a *Csiki Magánjavak*, mivel a tulajdonjog tisztázása folytán, az 1897. évi alapszabály értelmében, e vagyontárgyak Csík vármegye közönségének m a g á n tulajdonát, illetve — szabatosabban, az 1909. évi alapszabály fogalmazásában — a csíkvármegyei volt határőrezredek alkotott községek székely lakosságának a m a g á n tulajdonát képezik, amelynek kezelői — az 1909. évi alapszabály 5. szakasza értelmében — a törvényhatósági közgyűlésnek azon tagjai, akik a vagyonhoz jogosultak, — s a 8. szakasz értelmében: jogosultak a jelenlegi Csíkvármegyébe bekebelezett Gyergyóújfalu, Gyergyócsomafalva, Ditró, Kilyénfalva, Gyergyóremete, Szárhegy, Gyergyószentmiklós, Tekerőpatak, Gyergyóújfalu, Csíkborzsova, Csíkcsicsó, Csobotfalva, Csíkcsomortán, Csikdánfalva, Csíkelne, Göröcsfalva, Csíkjenőfalva, Karcfalva, Csikmadaras, Mádéfalva, Csíkmindszent, Csíkpálfalva, Csíkrákos, Csíkszentdomokos, Csíkszentlélek, Csíkszentmihály, Csíkszentmiklós, Csíkszenttamás, Szépvíz, Csíktaploca, Vacsárcsi, Várdotfalva, Zsögöd, Csikbánfalva, Csatószeg, Csíkcekefalva, Kászonaltiz, Kászonfeltiz, Kászonimpér, Kászonjakabfalva, Kászonújfalu, Kozmás, Lázárfalva, Csíkmenaság, Csíkszentgyörgy, Csíkszentimre, Csíkszentmihály, Csíkszentmárton, Csíkszentsimon, Tusnád, Csíkverebes és Csíkszereda községekből származó fő-, lófő- és darabontrendű nemes székely családok, valamint az 1848. évben a vármegye területén tartózkodott más székely és örmény családok azon fiúágon való leszármazói, kik e megyebeli illetőségüket megtartották, esetleg visszaszerezték.

A román impérium tiszta jogi helyzetet talál s talán ennek is tudható be, hogy a *Consiliul Dirigent* földreformtörvénye nem tesz különbséget a különböző határőrzvidéki közvagyonok között, azokat kivétel nélkül mentesíti a kisajátítások alól.¹⁵ A GAROFID-törvény azonban nem

¹⁴ Vö. ENDES: i. m. 491.

¹⁵ *Mon. Of.* 1919. szeptember 12:117. sz.: „Decret-lege relativ la reforma agrară din Transilvania, Banat și țările ungurene“ 2. § b) pont harmadik bekezdés: „... a volt határőrezredek vagyonközösségeinek erdői, havasi legelői és rétjei nem sajátíthatók ki...”

sokat törődik a sajátos erdélyi viszonyokkal s a maga elé kitűzött nemzetiségpolitikai elgondolás érdekében csak a naszódvidéki közvagyonot mentesíti s ennek következtében a Csíki Magánjavak ingatlanvagyonából mintegy 34.145 kat. hold kisajátítás alá kerül.¹⁶

Az érdekeltek természetesen fellebbeznek a méltánytalan elbánás ellen s ekkor következik be a Csíki Magánjavak ügyében az a nem várt fordulat, hogy az agrárkomitének az 1923 február hó 26-i ülésén hozott 11. sz. határozata „teljes egészében megsemmisíti a gyergyói járási bizottságnak Gyergyószentmiklóson 1922 szeptember hó 18-án 282., 1922 szeptember hó 23-án 281., 1922 szeptember hó 30-án 280., 1922 október hó 26-án 554. sz. alatt kelt határozatát, valamint a csíkmegyei bizottságnak 1922 december 4-iki 75. bis sz. határozatát és érdemben való hivatkozással döntést hoz, mely szerint az 1769-ben Ausztria és Törökország között kelt egyezség útján Moldva területéből elvett s az 1869 február 16-án I. Ferenc József császár által Csík vármegye közönségének haszonélvezetül átadott javak teljességgel és joggal a román állam tulajdonát képezik, minek folytán rájuk vonatkozólag *kisajátításnak helye nincs* s a román állam azon hivatással, hogy a földművelési, erdészeti, kereskedelmi, ipari, bányászati, közművelődési stb. közterheknek eleget tesz, joggal visszanyeri ezen javaknak *kihasználási jogát is*, mégpedig mindennemű *kártalanítási kötelezettség nélkül*, mert ilyen-nel senkivel szemben sem tartozik, s az ezen javakra vonatkozó bármiképpen létező igazgatóság, elvesztvén létjogosultságát, megszűnik, illetve átmegy az államra, mint ezen javak tulajdonosára.”¹⁷

Maga CONSTANTINESCU földművelésügyi miniszter elnökölt a határozathozó ülésen s ez a tény jelentősen befolyásolja a további fejlődést. Az elkobzás a kormány tudtával és beleegyezésével történt, sőt a felelős miniszter egy kamarai interpellációra adott válaszában „fenséges hazafias cselekedet”-nek nevezi az agrárkomité eljárását, mert „határozata által a multban elszenvedett igazságtalanságot és nyomorúságokat” hozott helyre.¹⁸ Azzal sem CONSTANTINESCU, sem az akkori román kormány nem törődik, hogy az 1869. évi királyi elhatározás alapjául szolgáló, már idézett minisztériumi felterjesztés nem értelmezhető többféle-képpen. E felterjesztés értelmében a vagyon egyrészre „örökre, feloszthatatlanul, tulajdonosi joggal Csíkszék közönségének”, másrésze „Csíkszék közönségének”, illetve „Háromszék székely közönségének” vallás-

¹⁶ A tölgyesi I. és II. rész földreformos telekkönyvei szerint a kisajátított 34.145 kat. holdból az ú. n. igényjogosultaknak 767, a szomszédos politikai községeknek és havasi telepeknek 9.334, nyolcvanhárom egyházközségnek 1.036, a bélbóri állami iskolának 6 kat. holdat adtak. 23.003 kat. hold az erdőigazgatóság kezelésébe ment át, mint állami rezerva. — A juttatottak közül mindössze tizenkettő magyar (22 kat. hold részesedéssel) s a juttatásban részesített egyházközségek közül is csak 14 római katolikus (257 kat. hold részesedéssel). Tehát a kisajátított 34.145 kat. holdból összesen 282 kat. hold maradt magyar kézen!

¹⁷ *Panasz* 27—32.

¹⁸ *Erd. M. Évkönyv* 225.

különbség nélkül, feloszthatatlanul örökjoggal“, a lóbeszerzési alap pedig „a felosztott huszárezredet alkotó székely huszárcsaládoknak közös és egyenlő jogosultsággal“ adandó át. Éppen ilyen világos a királyi elhatározás fogalmazása is: a szóbanforgó javak „azon közhasznú célokra és feltételek mellett, melyek a felterjesztésben megjelölve vannak és amelyek a *székely nemzet* jólétét képesek előmozdítani, részint *Csikszék*, részint *Háromszék* közönségének és amennyiben a lóbeszerzési alap által e szék területén lakó *székely huszárcsaládok* is érintettek, ezeknek is e felterjesztés értelmében, ezennel kegyelemből, az idegen jog épségben tartása mellett visszaadni rendelem...“

*

A földbirtokreformot végrehajtó román kormány azonban nemcsak a tulajdonjog kérdésében tévedt ingoványos talajra, hanem azzal is, hogy a tulajdonjog vitatásával kapcsolatosan eltúrte, sőt a maga részéről is elősegítette az agrárkomité minősíthetetlen hatáskörátlépését. Az agrárkomité ugyanis, mint egyszerű *közigazgatási szerv* ez esetben *bírói hatáskört* vindikált magának, habár felhatalmazása csak a földbirtokreformmal kapcsolatos kérdésekre terjedt ki s „nincsen olyan joga, amellyel egy eddig soha és senki által nem vitatott tulajdonjog kérdését tegye bírálat tárgyává s ennek során az állam javára minden ellenérték nélkül ingatlanokat s az agrártörvény céljaival semmiféle összefüggésben nem álló intézményeket és ingóságokat kobozzon el“.¹⁹

Az érdekelték népszövetségi panaszja ennek folytán szükségszerű volt és az egyetlen jogorvoslati út. Sajnos nem sok eredmény következett belőle.²⁰

¹⁹ *Panasz 7.* — Elkobzás alá került a földingatlanok mellett Csikszere-dán egy polgári leányiskola és internátus céljára szolgáló egyemeletes kőház gazdasági épületekkel, ugyanott a „Vigadó“ épülete színház- és bálteremmel, 2 egyemeletes és 1 földszintes bérház, egy hatalmas kaszárnyaépület, valamint a 150 kat. hold birtokon mintagazdaságot folytató földművesiskola, Csiksomlyón egy 90 árva ingyenes nevelésére apácák vezetése alatt berendezett árva- és szeretetház, Borszéken egy 22 szobás villa teljes berendezéssel, Tölgyesen s a birtok több pontján gazdatiszti és tisztviselői lakások, erdő-óri lakok, ugyancsak a birtok különböző részein az erdőkitermeléshez szükséges vízművek, fűrészek, valamint ingóságok: a „Csík-Gyergyó-Kászonszék Kisegítő Takarékpénztár“ összes kihelyezett vagyonával, a javak igazgatásához szükséges felszerelés, irodai és tisztviselői bútörök, tűzmentes szekrények, irattárak, gazdasági eszközök, állatállomány, fogatok, gépkocsik stb.

²⁰ A Csíki Magánjavak ügyében már 1923. augusztus havában petíció készült a Nemzetek Szövetségéhez, azonban az e tárgyban összehívott közgyűlést a hatóságok megakadályozták s a csikszere-dai közbiztonsági főnök a memorandum kéziratát és kinyomatott példányait elkobozta. (Vö. MK. 1923 [II] 19. sz. 712—715. és *Erd. M. Évkönyv* 226.). Ezt követően mind az érdekelték, mind az Országos Magyar Párt a belső fórumoknál és politikai eszközökkel keres megoldást. Így az ú. n. csucsa paktum is foglalkozik vele: „A Csikmegyei Magánjavak ügye igazságos módon oldassék meg az agrártörvény rendelkezéseinek megfelelően s e kérdés végleges megoldásáig adassanak vissza a vagyonközösségnek mindazok a vagyontárgyak, melyek az

A román kormány előbb egyezkedésekkel próbált kitérni az ügy érdemi elintézése elől. Miként DR PÁL GÁBOR, DR GYÖRGYPÁL DOMOKOS és DR LÁSZLÓ DEZSŐ előadják a Magyar Kisebbség lapjain²¹ 1931 június 19 és november 12 között öt ilyen egyezkedő tárgyalás volt, amelyeken a kormány bizottságai mindent elkövettek, hogy az érdekeltek képviselőinek idegeit kifárasztva, őket a kormány álláspontjának legalább részbeni elfogadására kényszerítsék.

Az első tárgyalás 1931 június hó 19-én Bukarestben volt s a hatagú állami bizottság az egyezkedést azzal óhajtotta megindítani, hogy kijelentette: a petíció aláírói a Csíki Magánjavak képviselőit nem jogosultak s a szóbanforgó vagyon soha sem volt a csíki székelység tulajdona.

Dr Pál Gáborék augusztus hó 25-én népszövetségi beadványban jelentik, hogy mi történt a bukaresti tárgyaláson s azon nézetüknek adnak kifejezést, hogy a kormány részéről nincs komoly szándék a meg egyezésre.

Erre augusztus 29-én ugyancsak Bukarestben újabb tanácskozás ül össze s ezen az állami bizottság javaslattal fordul az érdekeltek képviselőihez, olyan értelemben, hogy a kormány „nagylelkűségből” hajlandó bizonyos támogatást nyújtani a vármegye lakosságának, illetve a vármegyéből kikerülő „bármely nemzetiségű” tanulóifjúságnak s az „érvényben lévő törvények értelmében” elismeri a magánjavak volt alkalmazottainak nyugdíjjogosultságát, ha az érdekeltek visszavonják a Nemzetek Szövetségéhez beadott panaszukat.

Az augusztus 31-i népszövetségi beadvány jelenti, hogy a második egyezkedő tárgyalás sem vezetett eredményre.

A harmadik eszmecserét — a közben kitűzött népszövetségi tárgyalás elhalasztásával — október hó 10-én Bukarestben tartják. A kormánybizottság ez alkalommal úgy nyilatkozik, hogy egyezség csak akkor jöhet létre, ha az érdekeltek rögzítik a visszaadás tárgyát képező javakat. Az érdekeltek képviselői pedig megállapítják, hogy az egyezség előfeltétele a csíki székelység tulajdonjogának elismerése, a vagyon előbbi rendeltetésének fenntartása, jogérvényes alapszabályok és a vagyon jogi-személyiségének határozott biztosítása.

A negyedik tanácskozás — november 4-én Brassóban — nem hoz újabb változást. A kormánybizottság az állam tulajdonjogának elismerését kéri, amit az érdekeltek képviselői megtagadnak. Szóbakerülnek a

agrártörvény értelmében nem esnek kisajátítás alá” (vö. DR. GYÁRFÁS ELEMÉR: *Az első kísérlet*. MK. 1937. (XVI) 2. sz. 70.). Ezek a belföldi kísérletek azonban mind eredménytelenek maradtak és ezért DR. PÁL GÁBOR csíkmegyei szenátor és DR. BALOGH ARTHUR ny. egyetemi tanár, udvarhelymegyei szenátor 1929. június 15-én panasszal fordultak a Nemzetek Szövetségéhez, s ezt a panaszt 1933. március 20-án DR. GAÁL ENDRE pótpetíciója egészíti ki (ld. DR. MIKÓ IMRE idézett tanulmányát a *Hitel*-ben s DR. BALOGH ARTHUR tanulmányait a *Magyar Kisebbség*-ben és az *Erd. M. Évkönyv*-ben).

²¹ MK. 1932. (XI) 6. sz. 161—167.

visszaadandó javak, amelyekre nézve a kormánybizottság részletesebb előterjesztést kér.

A végső, ötödik tárgyalás november 12-én ugyancsak Brassóban zajlik le, amelyen Dr Pál Gáborék jelentése szerint: „Visszaadni kértük az épületeket, az elvett pénzalapokat, az azóta bérek és erdőeladások stb. címén befolyt jövedelmeket, továbbá méltányos kártalanítást kértünk a Csíkszeredában eladott és kiosztott belsőségekért. Az erdőkre és legelőkre vonatkozóan előadtuk, hogy két egymástól távoleső testben fekszenek: 1. az Úzvölgyében 8535 kat. hold, mely területből az erdő már régebben letaroltatott és 2. a megye északi határán kb. 54.515 kat. hold, mely utóbbi birtoktestből mintegy 27.740 kat. holdat számos különálló testben az állam már kiosztott Bélbor, Holló, Tölgyes és Békás községek részére és ezen kiosztott erdők és legelők teszik az összes vagyonnak legértékesebb részét. Ezen a birtok közelében fekvő községek részére kiosztott erdők és legelők visszaköveteléséről az állam által nyújtandó méltányos kártalanítás ellenében lemondani a megegyezés lehetővé tétele érdekében hajlandóknak nyilatkoztunk, úgyszintén ugyanezen községbeli lakosok részére házhelyek címén kiadott belsőségekről is, miután azoknak természetben való visszaadása már alig volna lehetséges és ha mégis erre kényszeríthetők volnának, védtelenül ki volnánk szolgáltatva ama megtámadásoknak, melyeket a román lakosságú községek birtoklásunk ellen elkövetnének, mint ezt Békás teljesen román község lakói 1930. évi május havában Karcfalva és Jenőfalva közös birtokosságainak legelői erőszakos elfoglalásával tettek és amely jogtalanság eddig megtorlás és orvoslás nélkül maradt... Visszaadni kértük azonban azon erdőket, melyeket az azoktól messze távol fekvő községek kaptak... Ezenkívül az állami rezervaképpen kezelt területeknek a letarolt erdők értékének megtérítése mellett visszaadását követeltük.“

Most derült ki azonban, hogy a román kormány részéről az egyezkedés valójában csak időhúzó taktika volt, mert az állami bizottság a fenti egyezségi javaslatot nem fogadta el s továbbra is kitartott ama nézete mellett, hogy *a magánjavak tulajdonképpen állami javak*, szerinte a javaslatban hangoztatott kívánalmakkal egyértelmű *restituálásról szó sem lehet*, de különösképpen *kizárt minden kármegtérítés*, egyáltalában a tulajdonjognak olyan elismerése, mint ami a javaslattevők kívánsága.

Igy a Magánjavak ügye a Nemzetek Szövetsége Tanácsa elé került, de a Tanács ebben az ügyben is a román kormány javaslataihoz tartotta magát s az 1932 szeptember 27-i döntésben a tulajdonjog kérdését függőben hagyta s csak „gyakorlati megoldást“ javasolt olyképpen, hogy a) a román kormány állítsa vissza a Magánjavak régi igazgatóságát saját alapszabályainak megfelelően; b) adja át ennek az igazgatóságnak az összes városi ingatlanokat; a régi adminisztráció birtokában talált értékeket, az 1923. évi leltár szerint a visszaadás időpontjában lévő állapotukban; továbbá a borszéki üdülőházat és 11.659 kat. hold erdő- és legelőingatlant; c) viszont

tartsa meg a csíkszeredai liceumot és a csíksonlyói árvaházat s vállalja át a magánjavak volt alkalmazottainak nyugdíjterhét.

Amikor azonban a visszaítélt javak átadására került a sor, az átvétel teljes mértékben lehetetlenné vált, mert a kormány a nyitva hagyott tulajdonjogi kérdést olyképpen vélte elintézhetőnek, hogy: ő visszaadja a visszaítélt javakat, de a Magánjavak képviselői, e gesztus ellenében, adjanak a javak többi részére vonatkozóan olyan nyilatkozatot, hogy azokra további igényt nem támasztanak.

Természetes, hogy ezt a nyilatkozatot a Csíki Magánjavak, illetve a csíki székelység képviselői nem adták meg, sőt leszögezték, hogy a népszövetségi döntést egyáltalán nem tekintik olyannak, mint ami ezt az ügyet lezárta volna s *tulajdonigényüket továbbra is változatlanul fenntartják* a Csíki Magánjavak egész eredeti vagyontömegére. A már korábban megfogalmazott elvi álláspont ugyanis azt mondja: „E vagyont a kormány elvehette erőszakkal és megtarthatja továbbra is, mert hatalmában áll, de arra soha sem vehet rá minket, hogy a csíki székelység nevében a vagyon tulajdonjogáról és rendeltetéséről egészben lemondjunk és a vagyon elkobzásával elkövetett súlyos jogtalanságot ezen lemondással minden időre megváltoztathatatlanná tegyük”.²²

Másfélévtized jogvédő küzdelme így jutott kátyuba s a Csíki Magánjavak ügye elintézetlen kérdés maradt mindvégig a román megszállás időszakában.

III.

Ha most, a Csíki Magánjavak sorsának bemutatása után, rátérünk a rokoneredetű és rokoncélú naszódvidéki közvagyon sorsának elemzésére, a magyar és a román nemzetiségpolitika szellemének lényegét ragadhatjuk meg, — annyira különbözni fog az, amit itt elmondhatunk — attól, amit a Csíki Magánjavakkal kapcsolatosan elmondottunk. U. i. a Csíki Magánjavakat — miként láttuk — a román állam egyszerűen elkobozta s e birtokfosztás sérelmét még nemzetközi nyomásra sem volt hajlandó korrigálni; ezzel szemben a magyar állam a naszódvidéki közvagyon nemhogy háborgatná, bolygatná, csonkítaná, működésében zavarná, ellenkezőleg: az 1890. évi XVII, XVIII. és XIX. törvénycikkekben körülbástyázza, a szerzett jogok tiszteletbentartásával a határörvidék teljes felszámolása folytán beálló új viszonyokhoz alkalmazza, a községi jogosultságok minden vitás kérdését tisztázza s még arról is gondoskodik, hogy e közvagyon ok-szerűen kezeltessék s így a jogosultak a lehető legnagyobb haszonhoz juthassanak hozzá.²³

²² Uo. 167.

²³ A naszódvidéki közalapok és közvagyon erdő- és legelőingatlanainak pontos kiterjedését a rendelkezésünkre álló adatforrások alapján alig lehet megállapítani. A magyarországi erdőségek monográfiája, DR. BEDÓ ALBERT szerint (*A magyar állam erdőségeinek gazdasági és kereskedelmi leírása.*

Az 1890. XVII. t.-c. megerősíti azt a szerződést, amely 1872 március hó 12-én egyfelől a magyar állam képviselője, másfelől a naszódvidéki 44 volt határőr-község és a naszódvidéki központi iskola- és ösztöndíjalap meghatalmazott képviselői között kötöttett „a határőri intézmény megszüntetése folytán támadott birtok és tulajdoni jogviszonyok kérdéseinek végleges elintézése tárgyában” és megerősíti a báró Kemény Domokos és érdektársai által az államkincstár és a határőr-községek ellen indított perben a beszercei kir. törvényszék előtt 1890. évi január hó 10-én megkötött s ugyanezen törvényszéknek 1890. évi január hó 11-én kelt 94. polg. számú végzésével elfogadott peregyezséget; s ezzel — az igazságügyi bizottság jelentése szerint — „mód nyújtatik úgy az egyeseknek, mint az alapoknak és községeknek rendezett és biztosított jogi állapotok létesítésére”, a községek pedig „bírnak fognak a culturalis célok megvalósítására és az önkormányzati feladatok teljesítésére szükséges anyagi eszközökkel”.

Az 1890. XVIII. t.-c. az előbbi törvényeikk munkáját folytatja, amikor a volt naszódvidéki községek birtokviszonyait részletesen szabályozza, annak megfontolásával, hogy „a volt Naszódvidék községeiben közel egy évszázadon keresztül fennállott határőri intézmény a birtokviszonyoknak oly lényeges és sajátságos természetű átalakulását eredményezte, miszerint azoknak szabályozása az erdélyi úrbéri rendeletek és az újabban hozott birtokrendezési törvények keretében eszközölhető nem volt s így ezeknek megfelelő módosítása és kiegészítése szükségessé vált” (az igazságügyi bizottság jelentéséből).

Budapest, 1896, IV. k.: Állami kezelésbe átvett községi erdők, 326—343.) a volt naszódvidéki községek területén a községek egyesítve kezelt erdői 205.534, az egyéb erdőségek 77.851 kat. holdat tesznek ki. A nem egyesítve kezelt erdők-ből a községek saját használatára kihalított erdők területe 64.264 kat. hold, a naszódí iskola és ösztöndíjalap erdői 9.596 kat. hold, a m. kir. bányakincstár erdője 3.742 kat. hold, egyházi testületek erdői 249 kat. hold. Bedő azonban nem veszi számba a legelőingatlanokat, mert munkája csak az erdőségekre terjed ki. — A *Statistica pădurilor din România pe anul 1922* (Kisev, 1925, II. k.: Pădurile instituțiilor și stabilimentelor publice, III. k.: Pădurile particulare) szerint a „naszódí határőrvidék vagyonszövetségé”-nek erdői 137.464 hektárt (238.875 kat. holdat), a községek erdői 35.995 hektárt (62.549 kat. holdat), a naszódí iskola- és ösztöndíjalap erdői 5.198 hektárt (9.033 kat. holdat) jelentenek. A legelőingatlanokról itt sincsen szó. — Sucu Péter, az Astra tordai tagozatának elnöke a „Societatea de Măine” 1931. évi 1., 3—4., 6—7. és 8. számában írt s későbbben különnyomatban is megjelent agrártörténeti tanulmányában (*Proprietatea agrară în Ardeal. Scurt istoric al dezvoltării ei*. Kolozsvár, 1931, 76.) a közösen kezelt erdők területét 204.335, a községek közvetlen használatára kihalított erdőket 58.770, a két marostordai község, Monosfalú és Marosoroszfalu erdőit 4.030, az iskola- és ösztöndíjalap erdőit 9.070, a bányakincstár erdőit 3.745, az egyházak és testületek erdőit 249 kat. holdban rögzíti s ezekhez még hozzáad 56.932 kat. hold legelőingatlant s így a naszódí közvagyon 337.131 kat. hold kiterjedésűnek veszi. — Egy hivatalos memorandum (*Monitorul Oficial* 1933. október 9: 232. sz. 6277—6278.) adatai szerint az egyesítve kezelt erdők 112.685 hektárt (195.816 kat. holdat), a községek használatára kihalított erdők 35.761 hektárt (62.143

Az 1890: XIX. t.-c. betetőzi az előbbi két törvény alkotását: egyfelől úgy intézkedik, hogy „minden egyes község erdeiből azon részek, amelyek a lakosok közvetlen erdei kihasználására fekvésük és területeik minőségénél fogva alkalmasok, amennyiben a lakosság tüzi- és épületfaizására szükségesek, a házi faipar céljainak is lehető figyelembevételével, községenként kihasítandók“ (1. §. első bekezdés); másfelől: „minden egyes község erdejének az 1. §-ban említett célra kihasítandó erdőterületen felül fentmaradó részei a többi volt naszódvidéki községeknek erdeiből hasonló kihasítás után fentmaradó részekkel és az ezekkel területi összefüggésben lévő községi havasokkal egyesítve közfelendők“, mégpedig olyképpen, hogy „az illető községeknek az egyes erdőrészekre vonatkozó tulajdonjoga fennmarad és az eddigi határok természetben is fenntartandók“, viszont a terményekből származó jövedelem „a közös terhek és a költségek levonása után a községek között felosztandó az egyesítve kezelt községi erdők térfogatának, termőképességének és jelenlegi faállományának arányában“ (2. §. első három bekezdés). Az 1890: XIX. t.-c. a továbbiakban létrehívja a besztekeri erdőigazgatóságot, hogy „a községek saját külön használatára fenntartott erdők, valamint a közös kezelésre rendelt erdők összes gazdasági ügyeinek intézésére, nemkülönben a törvény vonatkozó szakaszaiban körülírt teendők végzésére“ „kellő erdőtiszt, mérnöki és erdőőri személyzettel“ szakszerű

kat. holdat), a legelőingatlanok pedig 32.582 hektárt (56.619 kat. holdat) jelentenek.

Fenti adatokkal csak részben vág össze a *Magyar Statisztikai Közlemények*. Új sorozat 39. kötetének (*Magyarország községeinek háztartása az 1908. évben*) adatsora. Itt ugyanis a volt naszódvidéki községi erdők alapja 197.103, az iskolaalap 1.127 és az ösztöndíjalap 1.242 kat. holddal szerepel. De a „naszódvidéki alapok“ sorában kitér egy bizonyos tápintézeti alapra is, amelynek kiterjedése 263.855 kat. hold, s amelyből 59.310 kat. hold a vagyonban részes 44 község lakosainak használatára van kihasítva (vö. i. m. 163*, 169*—170*). KENÉZ BÉLA ugyancsak foglalkozik ezzel a tápintézeti alappal (*Nép és föld. A gazdasági élet statisztikája*. Budapest, 1917, 295—296.), habár nem a M. Stat. Közl. idézett kötete, hanem közvetlenül a szóbanforgó intézményektől beszerzett adatok alapján ismerteti a korlátozott forgalmú birtokok erdélyi változatait.

Tehát két számadat ismerős a forrásokból. Az egyik szerint a naszódí közalapok erdősegei több, mint 280 ezer kat. holdat, legelői közel 57 ezer kat. holdat, összesen több, mint 337 ezer kat. holdat tesznek ki. A másik szerint a közalapok összes területe 463.327 kat. hold, amelyből a tápintézeti alap 263.855, illetve — a községeknek kihasított 59.310 kat. hold levonásával — 204.545 kat. hold, a többi pedig a közösen kezelt erdők, illetve az iskola- és ösztöndíjalap földingatlanai. Az eltérés nyilvánvalóan onnan van, hogy a Buday-féle adatsor (M. Stat. Közl.) és a Kenéz-féle számbavétel nem volt tekintettel arra, hogy a tápintézeti alap 263.855 kat. holdja tulajdonképpen a községeknek kihasított erdők, a közösen kezelt erdők, valamint az iskola- és ösztöndíjalap bizonyos erdőingatlanainak területéből tevődik össze. A fentiekben ezért közöljük Suciu adatát s ezért helyesbítjük *Az erdélyi román földbirtokreform*-ban Buday nyomán helytelenül közölt adatunkat.

központ létesüljön. (4. §.) és úgy intézkedik, hogy „a községek jogosultak a m. kir. erdőigazgatóság által készítendő költségvetésekbe és számadásokba betekinteni és azokra észrevételeiket megtenni“ s „e jogukat a vármegyei törvényhatóság által kijelölendő két kiküldött és az összes községek által választandó nyolc képviselőből alakított bizottság által gyakorolják, mely bizottságnak elnöke az alispán“ (5. §. első két bekezdés).

A törvénycikk jelentőségét taglaló közgazdasági bizottsági jelentés kiemeli, hogy ezt a „nem ideiglenes természetű, hanem állandósított állami erdőfelügyeletet és erdőkezelést“ az a körülmény teszi szükségessé, hogy a „főképpen faiparral foglalkozó és az erdei legelőkön marhatenyésztést üző lakosság legfontosabb létérdekei csakis az erdők kellő fenntartása mellett biztosíthatók és a távolabb fekvő erdők együttes kezelése adhatja meg csak a módot arra, hogy azok kellő beruházások mellett nagyiparilag kihasználhatók legyenek és a részben elpusztult területek újból való beerdősítése által az oly fontos véderdői minőségüknek továbbra is megfelelhessenek“. De azt is hangsúlyozza, hogy „ezen nagy és összefüggő erdőterületnek okszerű kezelése által az üzemi költségek apadván“, a „gyarapodó jövedelem“ a községeket nemcsak a szerződésileg vállalt kötelezettségeik teljesítésére teszi képesebbé, hanem „egyszersmind ezen községek jövőendőbeli fejlődő jólétének biztos alapját“ is megveti.

Az 1890: XIX. t.-c. a román megszállás időszakában is változatlanul érvényben maradt: ez mutatja különös jelentőségét. Az 1890-ben életbeléptetett rendszeren a román kormányok lényegileg nem változtattak, kivéve néhány esztendő, amikor szerencsétlen módon és a községek veszteségére más megoldásokkal kísérleteztek.

Pontosabban 1926-ig minden abban a mederben folyik, amelyet az 1890: XIX. t.-c. épített ki, eltekintve attól, hogy az utolsó két esztendőben az erdőigazgatóság a házi kezelésben történő kitermelés lehetőségeivel próbálkozik.

1926-ban annyi változtatás történik, hogy az 1925 december hó 21-én kelt 3845. sz. királyi dekrétum felállítja a „Regna“ erdőkitermelő részvénytársaságot, mint az érdekelt községek közös ipari és kereskedelmi vállalatát s ettől fogva 1932-ig az erdőigazgatóság csak az erdők igazgatásával foglalkozik.²⁴

1932-ben azonban, az 1932. június 16-i 692. sz. minisztertanácsi rendelet felosztatja a Regnát, mert a hivatalos lapban közreadott kormányjelentés szerint 214,785.862 lej veszteséget idézett elő a közvagyon terhére²⁵ s az erdőigazgatóság újból visszakapja eredeti hatáskörét, a „Regna“ felszámolására vonatkozó különleges megbízatással²⁶.

²⁴ Mon. Of. 1926. január hó 3 : 3. sz. 36—40. — Közli a társaság alapszabályait.

²⁵ Mon. Of. 1933. október hó 9 : 232. sz. 6277.

²⁶ Mon. Of. 1932. június 23 : 145. sz. 3954—3955.

1933 október hó 4-ig tart ez az állapot. Ekkor az 1103. számú minisztertanácsi rendelet az erdőigazgatóságot is megszünteti, mert a „Regna“ felszámolását nem hajtotta végre s a veszteségből származó károk tovább szaporodtak. A minisztertanács új rendszert léptet életbe s a naszódvidéki közvagyon igazgatását és hasznosítását a *Casa Autonomă a Pădurilor Statului*, röviden *CAPS* nevű állami intézményre bízta.²⁷

Ez az interregnum mindössze egy esztendeig tart, mert a CAPS is csak fokozza a veszteségeket s ezért az 1934 november hó 22-i 2434. sz. minisztertanácsi rendelet újból visszaállítja — mégpedig *expressis verbis* az 1890:XIX. t.-c. rendelkezéseinek megfelelően — az erdőigazgatóságot és rábízta nemcsak a közvagyon igazgatását, de annak hasznosítását is mindaddig, míg a „Regna“ erdőkitermelő szövetkezet meg nem alakulhat.²⁸

Az új „Regna“ 1935 május hó 4-én alakult meg, alapító okiratát és alaszabályait az 1935 május hó 24-i minisztertanácsi rendelet hagyja jóvá.²⁹ Az igazgatás és a hasznosítás feladatköre ezzel elválík egymástól; a két érdekelt intézmény (az 1890:XIX. t.-c. alapján létesített, majd 1934-ben újjászervezett erdőigazgatóság és a szövetkezet) között azonban megvan a szükséges együttműködés, amit formailag az az intézkedés biztosít, hogy a „Regna“ közgyűlésének az erdőigazgatóság mellé rendelt nyolcas bizottság is tagja s a szövetkezet igazgatóságában ugyancsak képviselőnek jut ez a nyolcas bizottság.

A „Regna“ egyébként a 44 határőrvidéki község szövetkezete. Ezek a községek első körzetben: Földra, Nagyilva, Kisilva, Les, Magura, Major, Szentjózsef, Oradna, Ujradna és Oláhszentgyörgy, a megállapított községi aránykulcs szerint összesen 32.95 százalékos részesedéssel; második körzetben: Bükkös, Hordó, Gaurény, Mittyé, Makód, Naszód, Várorja, Párva, Pojény, Nagyrebra, Kisrebra, Romoly, Runk, Szálva, Ciblesfalva, Telcs és Zágra, ugyancsak a megállapított községi aránykulcs szerint összesen 31.98 százalékos részesedéssel; harmadik körzetben: Borgóbeszterce, Alsóborgó, Középborgó, Marosborgó, Borgóprund, Oroszborgó, Felsőborgó és Borgótiha, összesen 30.04 százalékos részesedéssel; végül a negyedik körzetben: Felsőbudak, Gledény, Sajónagyfalu, Monorfalva, Monosfalu, Rágla, Marosoroszfalu, Sajószentiván és Kissajó, összesen 5.03 százalékos részesedéssel. Az alapvagyon egyfelől a kislivai, máriavölgyi, dornavölgyi, borgóbesztercei, dombháti és bánffytelepi gyárüzemek és iparvasutak, amelyek értékét még annak idején, a „Regna“ részvénytársaság alakulásakor, több mint 99 millió lejben állapították

²⁷ *Mon. Of.* 1933. október hó 9:232. sz. 6276—6278. — Közli a Naszód vármegyei 44 volt határőr-község erdőinek igazgatásáról szóló terjedelmes emlékiratot, amely egyfelől statisztikai adatokat tartalmaz, másfelől leírja az erdők igazgatását a múltban és rögzíti az életbelépő új rendszer alapelveit.

²⁸ *Mon. Of.* 1934. november hó 27:274. sz. 7458—7459.

²⁹ *Mon. Of.* 1935. augusztus 12:183. sz. 5772.

meg, másfelől bizonyos beszteicei épületek, amelyeket ugyanakkor 969 ezer lejben értékelték.³⁰

A bécsi döntéssel ezen az állapoton lényeges változtatás nem történt. Félénkebb és újabb sütetű, az első világháború előtti magyar rendszert nem ismerő román hazafiak ugyan tartottak attól, hogyha másért nem, a Csíki Magánjavak szétdulásáért, a naszódvidéki közvagyon vagy legalább is a „Regna“ szenvedni fog, de hamarosan megnyugodhattak, mert a magyar nemzetiségpolitika éppen abban különbözik a románétól, hogy azt nem elfogultság vezeti, hanem az országépítő fölénye, az emberiség érzete és a tárgyilagos ítélőképesség. A bécsi döntést követően a magyar impérium nem idegen házba fészkelődött be, hanem *saját házába* tért vissza, tehát nincs szélsége arra, hogy itt az ő úr-voltát bizonygassa, hogy ő itt hatalmaskodjék, miként a parvenű, aki — hogy jövevény-voltát felejtse — mindent átépít, mindent feldúl és újrarendez, hogy nyoma se maradjon a régi gazdának és a régi ízlésnek. A magyar impérium tudomásul vette, hogy az általa megvetett alapon, az 1890:XIX. t.-c. alapján a naszódvidéki közvagyon — sok kellemetlen és veszteségteljes kísérletezés után — olyan adminisztrációs formát öltött, amely — kellő ellenőrzés mellett s bizonyos elvi korrekciók figyelembevételével — jól meg tudja valósítani az említett törvénycikk célkitűzéseit. Ezért nincs is komolyabb zökkenő a „Regna“ életében, sőt a fokozott ellenőrzés eredményeként prosperitása óriásléptekkel növekszik³¹ s a 44 határőrvidéki község kárpótlódik azokért a veszteségekért, amelyek a huszas és harmincas

³⁰ Az *Indicatorul industriei românești* 1938. szerint (Bukarest, Ministerul Economiei Naționale, 1939, 141–142.) a „Regna“ szövetkezet hat fűrészgyárral rendelkezik s e fűrészgyárak főbb adatai az alábbiak:

	befektetett tőke (lej)	lóerő	munkás létszám
Máriavölgy	1,563.369	175	12
Felsőborgó	1,965.767	170	213
Bánffytelep	3,463.000	120	463
Dornavölgy	3,968.000	145	135
Kisilva	26,348.000	375	200
Dorna-Vatra	1,729.379	223	146

³¹ Vö. PUSZTAI-POPOVITS JÓZSEF: *Az északkeleti románok szövetkezeti mozgalmak*. Kisebbségvédelem, 1943. (VI) 5–6. sz. 40–41. A „Regna“-nak ma is működő üzemei vannak Kisilván, Máriavölgyön, Dombháton, Dornavölgyön és Borgóbeszteceén, lerakatai Felsőborgón és Bánffytelepen. Tiszta jövedelme 1941-ben 435.852.31 pengő, 1942-ben 413.003.79 pengő. „Ebből az összegből 104.985.11 pengőt a »Regna« iskolai célokra, diákok, egyetemi hallgatók támogatására, határőrvidéki községek, egyházak segélyezésére, a vidék szegény vagy szerencsétlenül járt családjainak felsegélyezésére, román kulturális intézmények, a »Tribuna Ardealului« című kolozsvári román napilap és a »Săptămâna« című beszteicei román hetilap támogatására fordított.“

években e községek lakosságát lelkiismeretlen vezetők, hanyag üzletemberek s nem ritkán visszaélések következtében sújtották³².

*

Jellemző, hogy az elmúlt félévszázad alatt a volt határőrezredek vagyonának sorsa így alakult. Hogy amíg az egyik oldal jellegét a román agrárkomité konfiskáló határozata, addig a másikat az 1890. évi XVII., XVIII. és XIX. törvénycikk szelleme szabja meg. Hogy amíg az egyik oldalon a magánjavakkal összefüggő egyezkedő tárgyalások és a román kormánytól sugalt népszövetségi határozat szomorú „története“, addig a másik oldalon a naszódvidéki közvagyon és a „Regna“ szövetkezet mai nyugodt prosperitása bontakozik ki. Nem lehet ennél nagyobb ellentétre, ennél élesebben elváló nemzetiségpolitikai különbségekre rámutatni. Mert amíg az egyik a *rontás* szellemét, a másik az *építés* szándékát mutatja. Pedig ember és nemzet csak akkor lehet nyugodt maga felől, ha alkotásokon tekinthet végig a szeme. Ember és nemzet, amely alkotások helyett a mások megrontásában és mások alkotásának lerombolásában találja örömét, végzetes lejtőre tévedt, mely önön sorsának lehet a megpecsételője.

³² Jellemző adalékokkal szolgál D. Nacu: *Lumină în întunericul de mizerie al graniței nășdudene*. Beszterce, 1936.

